

Nieuwsbrief "Uilenbescherming in Brabant"

Nr.9 – oktober 2010

Deze nieuwsbrief "Uilenbescherming in Brabant" wordt mogelijk gemaakt door het Coördinatiepunt Landschapsbeheer bij het Brabants Landschap en de samenwerkende Brabantse uilenbeschermers

Redactie: J. Sloothraak

De uilenbescherming in Brabant wordt gecoördineerd door:

en financieel ondersteund door:

In deze editie:

Aangeleverde gegevens bevestigen verwachting	1
Beschikbaarheid nestkasten geen vanzelfsprekendheid	2
Kijk en huiver	3
Wisseling van de wacht	5
Cadmium en steenuilen	6
De Fabeltjeskrant op bezoek bij:	6
Akkerranden trekken velduilen aan	8
Oehoes houden van egels	9

Aangeleverde gegevens bevestigen verwachting

Nadat in het voorjaar al berichten binnenkwamen van flinke aantallen broedgevallen met grote broedsels, blijkt dit nu door de aangeleverde gegevens te worden bevestigd.

De gegevens van Mari de Wit van de uilenwerkgroep bij Heemnatuurgroep Sint-Oedenrode laten 9 steenuilenbroedsels zien ten opzichte van 3 in 2009. Andere groepen als UWG Gilze-Rijen, VWG Bernheze en WNL O-, W en Middelbeers hebben vrijwel hetzelfde aantal broedgevallen van de steenuil als in 2009 doorgegeven. Maar veel interessanter zijn natuurlijk de gegevens van de kerkuil. Niet omdat deze uilensoort het qua uiterlijk wint van de steenuil maar omdat 2009 voor de kerkuil een dramatisch slecht jaar was. Mark van der Zijden van de VWG Etten-leur was één van de eerste die zijn gegevens aanleverde. Hieruit bleek dat op maar liefst 9 locaties was gebroed, terwijl dit in 2009 slechts in één nestkast gebeurde. Zijn resultaten staan niet op zichzelf. Ook de UWG Gilze-Rijen had dit seizoen weer 5 broedgevallen ten opzichte van één in 2009 en in de omgeving van Helmond werd

door Toon van Rijt weer op 2 locaties broedgevallen vastgesteld na het uitblijven van broedgevallen in 2009. Ook Rinus van den Boomen trof weer 5 broedsels in zijn nestkasten aan, terwijl er in 2009 helemaal niet gebroed werd.

De komende maanden worden door alle Brabantse uilenwerkgroepen gegevens aangeleverd over de broedgevallen en de nieuwe geplaatste nestkasten. Dankzij deze resultaten wordt het succes van de uilenbescherming aangetoond!

Jonge steenuilen blijven nog een aantal dagen 'hangen' nadat ze de nestkast verlaten (Foto: Marco Renes) .

Over een half jaar hopen we weer een nieuwsbrief te kunnen maken. Daarom zijn we altijd op zoek naar interessante informatie, artikelen of ervaringen uit het veld. We nodigen iedereen uit hier een bijdrage aan te leveren! Leuke onderwerpen voor deze nieuwsbrief kunt u aan mij doorgeven.

*Jochem Sloothaak
Email: jsloothaak@brabantslandschap.nl
Telefoonnummer 0411 - 66 40 10.*

Beschikbaarheid nestkasten geen vanzelfsprekendheid

Het was even schrikken toen halverwege 2010 de subsidiekraan van de Provincie voor soortbeschermingsprojecten op nul ging. Dit was onderdeel van een breed pakket aan bezuinigingsmaatregelen.

Een aanzienlijk deel van de Brabantse uilenbescherming wordt jaarlijks gesubsidieerd door onze Provincie. Hiermee worden onder andere de nestkasten, houtsnippers, jaarverslagen en de provinciale jaaravond gefinancierd. Dit zijn essentiële onderdelen voor de instandhouding van het Brabantse netwerk.

Vanaf 1 januari 2011 kunnen er weer projecten worden ingediend bij de provincie. Om het gat te overbruggen heeft Brabants Landschap besloten zelf middelen vrij te maken voor de belangrijkste posten van het netwerk. Dit betekent dat er op korte termijn weer nestkasten beschikbaar zullen zijn voor de meest kansrijke locaties. Dat dit in de toekomst geen vanzelfsprekendheid zal zijn werd dit jaar duidelijk. Voor uilenbeschermers is het dus van belang om met enige zorgvuldigheid om te gaan met de nestkasten. Soms kan het verhangen van nestkasten die al jaren leeg hangen erg succesvol zijn! Met name voor de steenuil is levert de zogenaamde 'olievlek-werkwijze' het beste resultaat op. Hangt een nestkast te ver van een bestaande broedlocatie (>2km) dan is bevolking niet snel te verwachten.

Uilenbeschermmer Job van Hoven zorgt er voor dat de nestkasten van SWG Oisterwijk op de beste locaties komen te hangen.

Kijk en huiver

Terreinbeheerders zijn een loket voor natuur en landschap. Voor vragen over openstelling van gebieden, beheersingrepen of leuke waarnemingen zijn van harte welkom.

Zo kregen wij dit jaar van Izaak van Cruijningen uit Bergen op Zoom een bijzondere email:
"Beste mensen.

Wonen in het buitengebied biedt regelmatig verrassingen. Niet zozeer de paardjes in de wei achter onze tuin. Ook niet dat er soms een koolmees of een duif probeert dóór ons huis te vliegen. Maar wat vanmiddag rond vijf uur tegen de ruit botste, tart iedere verbeelding. Kijk en huiver bij de foto's bij dit (doorgestuurde) mailtje. Details: de spanwijdte is precies 65 centimeter en de ruit trilde bij de bots. De botsing vond plaats op zondagmiddag 2 mei om ongeveer 17.00 uur. Hebben jullie enig idee om wat voor uil het gaat/ging - hij fladderde na de botsing weg, met ongetwijfeld een flinke bult op z'n kop."

'Afdruk' van de pechvogel op het raam (Foto: Izaak van Cruijningen).

"Beste Izaak,

Je foto's zijn echt prachtig. Leuk dat je ze naar ons toestuurt. Het is natuurlijk triest dat vogels zich regelmatig dood vliegen tegen ramen, maar de afdruk die op je foto te zien is, is erg bijzonder. Ik heb zelden zoiets gezien. Het is net alsof er een spook op te zien is, of een gravure in het glas, zo gaaf....

Het is duidelijk een afdruk van een uil. Ogen voorop de kop, kraag rond de kop en je ziet zelfs de grote slagpennen aan het eind van de vleugels. Omdat je nogal wat informatie geeft over de situatie en het moment waarop het gebeurde, kunnen we nogal wat soorten uitsluiten. In Nederland komen de volgende soorten algemeen voor: bosuil, ransuil, kerkuil en steenuil. Zeldzame verschijningen zijn de velduil, de dwerguil en de oehoe. Aangezien u in een nogal beboste omgeving woont verwacht ik geen steenuil. Die komt overigens nauwelijks voor rond Bergen op Zoom. Verder zegt u dat de botsing om 5 uur 's middags plaatsvond. Dat sluit ook weer andere soorten uit. De kerkuil is strikt 's nachts actief. De ransuil is ook 's nachts actief en ook in de schemering (een uur na zonsondergang), maar schemeren doet het in mei om 17:00 niet. Daarnaast heeft de ransuil een spanwijdte van 95 cm. Een stuk meer dan de 65cm die u heeft gemeten. (De ransuil heeft ook hele typische pluizige oortjes, misschien is u dat opgevallen?). De bosuil wordt ook pas zo'n half uur na zonsondergang actief. Maar als ze jongen hebben kunnen zij ook vroeger op zoek naar voedsel gaan. Gezien de grote naaldbomen op de achtergrond en de bosrijke omgeving, lijkt me die het meest voor de hand liggen. De kans is groot dat het een jonge bosuil is, die vlieg oefeningen aan het doen was. Want volwassen exemplaren hebben een spanwijdte tot 90cm."

Piepende jongen lopen het langst

In de zwoele korte nachten in de zomer is het heerlijk buiten toeven. Lekker barbecueën en nog maar eens een rosétje inschenken. Doordat we dan steeds meer buiten zijn, soms wel tot diep in de nacht, zijn er geluiden te horen die men normaal gesproken niet hoort. Een paar van die geluiden zijn hoog piepend, bijna klagend en vooral ook aanhoudend. Soms klinkt het geluid van heel ver. Deze geluiden zijn zeer waarschijnlijk afkomstig van jonge bosuilen of ransuilen. In de maand juni-juli verlaten de uilskuikens hun nest en zwerven in de omgeving uit.

Ransuiljongen laten om de paar seconden een heel hoog piepgeluid horen. Vaak komt het geluid van verschillende kanten en dat betekent dat er meerdere jongen aanwezig zijn. Het geluid draagt heel ver en is soms op meer dan een kilometer afstand te horen. Het geluid is ook heel klagend en bijna hartverscheurend. Voor sommige mensen is het

geluid zo hoog dat ze het niet horen. Het jonge ransuilengeluid is te beluisteren op deze [website](#).

Jonge bosuilen roepen enigszins vergelijkbaar met jonge ransuilen, maar toch zit er een andere klank in. Het klinkt meer als PSIE-ep, PSIE-ep, (dus met een S-klank erin en een afsluitend P-klank) terwijl een jonge ransuil meer klinkt als een langgerechter PIEEEE-eh. Het jonge bosuilengeluid te beluisteren op deze [website](#).

Tekst: Harvey van Diek, SOVON Vogelonderzoek Nederland

De roep van jonge ransuilen (rechts) en bosuilen (rechts) is strek verschillend (Foto: Marco Renes).

Wisseling van de wacht

Met 68 verschillende uilenwerkgroepen zijn er regelmatig verschuivingen binnen de groepen. Ook groeien sommige groepen zo snel dat ze zich opsplitsen in meerdere zelfstandige groepen. Een goede zaak want zo blijft het aantal nestkasten per werkgroep behapbaar.

Dit jaar heeft beschermer van het jaar Gerard van der Kaa zijn nestkasten overgedragen aan Gijs van der Weert uit Gerard had echter zo veel nestkasten onder zijn beheer dat dit te veel was voor één persoon. Daarom is in overleg besloten dat Gijs alleen de kerkuilenkasten voor de gemeentes Haaren en Oisterwijk onder zijn hoede zal nemen. De nestkasten die buiten deze gemeentegrenzen vallen zullen in overleg met aangrenzende groepen worden overgedragen.

Cadmium en steenuilen

Door onderzoeksinstituut Alterra is een onderzoek uitgevoerd naar de effecten van cadmium verontreiniging op steenuilen in het Dommeldal. Uit eerder onderzoek bleek al dat de grootse ecologische risico's van metaalverontreiniging wordt gevormd door zogenaamde doorvergiftiging (accumulatie) door cadmium van roofdieren als de steenuil. Of er verschillen zijn door de ruimtelijke verschillen waarbij dieren naar voedsel zoeken was niet duidelijk.

De analyses wijzen uit dat er voor steenuilen een groot doorvergiftigingsrisico van cadmium bestaat rond de meest verontreinigde plaatsen in het overstromingsgebied. Ook buiten het overstromingsgebied, op akkers en wielanden is het risico groot.

Door verandering van het habitat zoals in het Natuurgebiedsplan is voorgenomen, is het risico op vergiftiging lager. In het plan is onder andere opgenomen dat het terrein meer moet verruigen. Hierdoor zullen de steenuilen minder goed op regenwormen kunnen jagen, die de grootse bronnen van cadmium zijn. In toekomstige natuurgebiedsplannen zal meer aandacht besteed moeten worden aan het beheer van sterk metaalverontreinigde delen om doorvergiftiging van steenuilen te beperken.

Het hele rapport is te vinden op de [website van Wageningen Universiteit](#).

De Fabeltjeskrant op bezoek bij:

Jan van Rijsewijk

Woonplaats: Loon op Zand
Vrijwilligersgroep: SWG Tilburg eo

Waarom denkt u dat Jan van Laarhoven ons op u heeft afgestuurd?

Jan ken ik natuurlijk van onze steenuilenwerkgroep. Hij neemt samen met Job van den Hoven het gebied rondom Berkel-Enschot waar. Jan is al heel lang geïnteresseerd in uilen en weet daar veel over te vertellen. Dat is ook de rede dat ie nog al eens gevraagd wordt een lezing over uilen te houden. Maar waarom ie nu juist mij genoemd heeft?

Wat staat er vanavond op de eettafel?

Dat is dan de maandagavond! Gekookte aardappels met spruitjes en een stukje vlees, meestal worst of gehakt! Héél hollands! We hebben een vast patroon van eten. Elke dag anders maar ook weer op elke dag hetzelfde. Niet alleen aardappels, maar ook nasi of spaghetti staan op het menu.

Hoe lang bent u als vrijwilliger actief en waarom heeft u voor uilen gekozen?

Dat is nu ongeveer 7 jaar. Toentertijd werd in de vergadering van Vogelwerkgroep Middenbrabant de vraag gesteld wie er interesse had wat meer voor de steenuil te willen betekenen. Brabants Landschap was in 2003 een reddingsactie gestart met het o.a. aanleveren van nestkasten. En dat leek me wel wat! Inmiddels hebben we een ploegje van 8 mensen. Héél, héél langzaam zie ikzelf een lichte verbetering in ons gebied.

Welke karaktereigenschappen dicht u een uil toe?

Op de eerste plaats wijsheid. Zijn slimmigheid maakt dat ie de baas is in het duister. Verder is ie erg standvastig doordat ie zich toch in moeilijke omstandigheden weet te handhaven.

Hoe verliep de uilenbescherming afgelopen jaar in uw gebied?

Wat ik al aangaf. Na zeven jaren van inventariseren en kasten hangen zie ik een lichte stijging in het aantal broedgevallen. Althans in het gebied tussen Tilburg en Udenhout. Het is een kwestie van lange adem!

Wat is het vreemdste dat u heeft meegemaakt gedurende uw hele vrijwilligersperiode?

Vreemd misschien niet maar wel opvallend is het volgende verhaal wat ik al meer gepubliceerd heb maar wat ik hier graag nog eens wil vertellen:

Over verstoren gesproken!

In mijn werkgebied ontdekte ik in het najaar in een rij populieren een oude steenuilenkast die mij niet bekend was. Toch maar eens controleren wat er in zit! De kast was niet open te krijgen. Een gedeelte was ingegroeid door de boom. Na enkele minuten sjorren en wrikken lukte het me de kast los te krijgen. Door de zwaarte viel ie enkele meters naar beneden. Ik besloot een nieuwe kast te hangen. De oude kast zat vol met nestafval. Ik wilde wat van dat materiaal overbrengen naar de nieuwe kast. Echter helemaal achterin, half onder het afval bedekt, zat een uiltje verbaast voor zich uit te staren. Wat moet die een hoofdpijn gehad hebben!

Vanaf dat moment ben ik voorzichtiger te werk gegaan. Het uiltje behoedzaam in de nieuwe woning gezet en snel weggezet! En de zomer daarna.....3 jonge pullen!

Bent u ook wel eens aangevallen door een uil?

Neen. Er zijn mij wel verhalen bekend dat mensen, en zelfs de geluidsrecorder ervan, tijdens een nachtelijke inventarisatie zijn "aangevallen" door een steenuil maar zelf heb ik het niet meegemaakt. Het bewijst wel dat je met een inventarisatie met geluid erg voorzichtig te werk moet gaan. Je doet een behoorlijke inbreuk op hun privacy.

Vindt u uzelf een uilskuiken?

Leuke vraag; maar ondanks dat ik veel met uilen bezig ben voel ik me tot op heden niet als een van hun soortgenoten.

Tenslotte nog één vraag: Bij wie moet de Fabeltjes Krant de volgende keer op bezoek gaan?

Tsja, dat kunnen er veel zijn. Maar wat ik ga doen is een adressenlijst uit het jaarverslag pakken en bij de eerste naam die me opvalt komt volgende keer de Fabeltjeskrant.....Peter van der Heyden van Uilenwerkgroep Veghel.

Akkerranden trekken velduilen aan

In onze Provincie worden op grote schaal akkerranden ingezaaid op agrarische percelen. Deze randen dienen als schuil- en broedplaats voor onder andere akkervogels. In de kruidenrijke randen vinden de vogels hun insecten in de zomer en in de graanranden de zaden in de winter.

Boeren krijgen subsidie voor het beheer van de rand en voor de gemiste inkomsten die bijvoorbeeld een maïsgewas op de plaats van de rand hen zou opbrengen. Via regelingen als het Stimuleringskader Groenblauwe diensten, het Subsidiestelsel Natuur- en Landschap en pilot-projecten zoals "Randen voor akkervogels op de Rielsche heide" en SoLaBio, "Leven op de rand" komt deze subsidie vrij.

De 15 meter brede 'Vierseizoensrand' uit het SoLaBio-project.

Uit waarnemingen van weidevogelbeschermers en vogelaars blijkt nu dat de velduil gebruik maakt van deze randen om aan voedsel te komen. Sinds de aanwezigheid van de randen wordt de velduil in de Rielsche heide ieder jaar waargenomen boven de randen. Hetzelfde geldt voor het Land van Heusden en Altena waar de velduil meerdere malen foeragerend is waargenomen boven de 15 meter brede 'Vierseizoensranden' uit het SoLaBio-project.

Zien jullie velduilen foerageren in jullie werkgebied? Geef het door op www.waarneming.nl!

Jagende velduil boven Zeeuwse akkerrand (foto: Jan Wolfs)

In tegenstelling tot andere uilsoorten, is de velduil overdag wél actief. In Nederland is het bovendien de enige uilsoort die zelf zijn nestje bouwt. Nu is dat niet zo ingewikkeld, meer dan een kuiltje in de grond met wat gras is het niet. Om hun nest te beschermen gebruikt de velduil de zogenaamde 'lamme vleugeltechniek': de volwassen uil doet alsof hij een lamme vleugel heeft en loopt op deze manier weg van het nest. De belager denkt zo een makkelijke prooi te kunnen storen en heeft dus geen interesse meer in het nest. In totaal broeden zo'n 10 à 30 paartjes in Nederland, waaronder 7 op Schiermonnikoog.

Oehoes houden van egels

In 2009 werd Nederland een uilenwerkgroep rijker. De Oehoewerkgroep Nederland werd opgericht onder leiding van de ons bekende Geo Wassink. Deze Oehoe-expert gaf ooit een interessante lezing op de Brabantse provinciale jaaravond. Uit observaties bleek dat de oehoe egels op zijn dieet heeft! Maar hoe speelt deze uil dat klaar?

De slokdarm van een Oehoe is zeer flexibel. Als complete konijnenkoppen er in een keer doorheen gaan moet dat ook wel. Niet alleen worden de stekels zonder problemen opgeslokt, maar ze worden ook weer uitgebraakt. Daarna belandt het voedsel in de kliermaag, waar de maagzuren het verteren op de botten na. Een oehoe heeft een tweede maag, de zogenaamde speirmaag. Hier wordt het voedsel krachtig gemalen door de aanwezigheid van kleine

Braakbal met resten van een egel (Foto: Geo Wassink)

steentjes, die de uil heeft ingeslikt. Als ze te glad worden of te kleine om hun werk nog goed te kunnen doen worden ze uitgebraakt of uitgepoept. Van een egel zal na 'bewerking' door dit spijsverteringssysteem weinig meer over zijn dan een samengeperste bal met wat stekels en botjes.

Maar hoe doodt een Oehoe eigenlijk een egel? Het is natuurlijk een unicum als je op het moment zelf aanwezig bent om dat te aanschouwen. De zijkanten van de nagels van een Oehoe zijn messcherp. De gebogen vorm van de nagels met zijn eveneens scherpe punt snijdt soepeltjes en ondervindt weinig weerstand. De nagels van de uil gaan dan ook makkelijk tussen de stekels en door de huid heen van de egel. Waar wij als mens ontzag hebben voor de scherpe punten van egelstekels, heeft de Oehoe daar absoluut geen problemen mee.

Twee juveniele Oehoes (Foto: Geo Wassink)

Deze informatie is deels afkomstig van de website van de werkgroep. Klik op hun logo hieronder om er eens een kijkje op te nemen!

